



Ш. МАҲКАМОВА
П. ХОЖАМҚУЛОВ

ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИНИНГ
РИСОЛАЛАРИДА - ПЕДАГОГИК
ФИКР, МУСИҚА ИЛМИ
ВА МУСИҚИЙ СОЗЛАР

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
ИНСТИТУТИ
МУСИҚА ТАЪЛИМИ КАФЕДРАСИ**

**ШОҲИДА МАҲКАМОВА
ПИРИМҚУЛ ХОЖАМҚУЛОВ**

**ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИНИНГ РИСОЛАЛАРИДА- ПЕДАГОГИК
ФИКР, МУСИҚА ИЛМИ ВА МУСИҚИЙ СОЗЛАР**

МОНОГРАФИЯ

“Муסיқа”

Тошкент

2021

85.31

L 37

Шоҳида Маҳкамова. Пиримқул Хожамқулов. Шарқ алломаларининг рисолаларида- педагогик фикр, мусиқа илми ва мусиқий созлар: Монография. Масъул муҳаррир: профессор А.Лутфуллаев. Тошкент: “Мусиқа”. 2021, 160 б.

**КБК 85.31
УЎК 372.781**

*Монография Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика
институту Илмий кенгаши томонидан 2021 йил 17-декабр куни наширга
этилган. Баённома № 5.*

Масъул муҳаррир: А.Лутфуллаев, Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институту “Мусиқа таълими” кафедраси профессори

Такризчилар: Ф.Халилов, педагогика фанлари доктори, профессор

Ш.Рахимов, Низомий номидаги ТДПУ “Чолғу ижрочилиги” кафедраси профессори

Мазкур монография мусиқа санъатининг профессионал соҳа мутахассисларига мўлжалланган бўлиб, унда халқ чолғуларида ижрочилик санъатининг тарихийлик масалалари таҳлил қилиб берилди, кўпгина мумтоз манбалар ва назарий қарашлар илк бор илмий муаммолага киритилди.

Ушбу монография, шунингдек, педагогика йўналишида таҳсил олаётган талабалар учун мўлжалланган бўлиб, “Чолғу ижрочилиги”, “Ансамбл ижрочилиги”, “Қўшимча чолғу” фанларини ўзлаштирилишларида қўшимчи манба сифатида хизмат қилади.

© “Musiqa” нашриёти, 2021

© Ш.Маҳкамова, 2021

ISBN 978-9943-4780-5-2

МУНДАРИЖА

КИРИШ	4
I БОБ. ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИНИНГ РИСОЛАЛАРИДА – ПЕДАГОГИК ФИКР, МУСИҚА ИЛМИ ВА МУСИҚИЙ СОЗЛАР	9
I.1. Шарқ уйғониш даври мутафаккирларининг илмий меросида мусиқа илми ва мусиқий созларни ўрганишнинг назарий амалий, тарбиявий асослари.....	9
I.2. Хонликлар даври аллома-олимлари ижодида мусиқа илми ва унда мусиқий созларни ўрганиш анъанаси.....	29
II БОБ. МУМТОЗ АНЪАНАЛАРНИНГ ҲОЗИРГИ МАДАНИЙ-МУСИҚИЙ ПЕДАГОГИК АМАЛИЁТДА ҚЎЛЛАНИШИ	58
II.1. Мусиқий созларни тасниф тизимида ўрганиш анъанасининг чолғу ижрочилиги педагогикасидаги аҳамияти.....	58
II.2. Мусиқий созларда бадий-ижровий имкониятларнинг таснифлаб ўрганиш орқали ёритилиши (ўзбек анъанавий торли созлари мисолида).....	61
ХУЛОСА	103
III БОБ. БАДИЙ АСАРЛАР	104
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	146

КИРИШ

Ўзбекистонда бугунги кунда ижтимоий, иқтисодий ва маданий тараққиётининг янги босқичига кўтарилиш ишлари амалга оширилмоқда. Бунда “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлар бўйича Ҳаракатлар стратегияси” дастуруламал бўлмоқда. Ҳаракатлар стратегиясининг тўртинчи ва бешинчи устувор йўналишларида ижтимоий соҳанинг барча йўналишларида қаторида **муסיқа санъатини** ривожлантириш вазифалари ҳам белгиланган. Унга кўра, *биринчидан*, муסיқа санъати ривожини янги босқичга олиб чиқиш; *иккинчидан*, соҳада профессионал кадрлар тайёрлашни кучайтириш ва ёшларни муносиб тарбиялаш; *учинчидан*, тажрибали санъаткорларнинг ютуқларини ўрганиш, тарғибот қилиш ва жаҳон муסיқа санъати мумтоз намуналарини ўзлаштириш; *тўртинчидан*, муסיқа санъати намуналарини бутунлай янгича ёндошувлар асосида тадқиқ этиш ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш тизимини янгилаш; *бешинчидан*, муסיқа санъати мутахассисларининг илмий, профессионал ва ижтимоий маҳоратларини юксалтириб бориш вазифаларини амалга ошириш лозим бўлади. Шу жиҳатдан бу вазифалар муסיқа санъатининг **муҳим таркибий қисми халқ чолғуларида ижрочилик санъатини** ҳам ривожлантиришга бевосита боғлиқдир.

Мазкур вазифалар доирасида Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти “Муסיқа таълими” кафедрасида бир талай янги ишлар бошланди. Шундай ишлардан бири ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик санъатининг *тарихийлик* масалаларини тадқиқ этишдир. Бу борада И.Акбаров, А.Одилов, В.Беляев, С.Бегматов, С.Векслер, Т.Вызго, Ф. Кароматов, Ф.Халилов, А.Лутфуллаев каби ўзбек олимларининг муҳим тадқиқотлари мавжуд, албатта. Жумладан, устоз А.Одилов ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик тарихи бўйича *илк бор маълумотларни* умумлаштириб беришга ҳаракат қилганди.¹ Айни пайтда, кейинги пайтларда мумтоз ёзма муסיқий манбаларнинг янгилари топилмоқда ва

¹ Одилов А. Ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик тарихи. –Т.: “Ўқитувчи”. 1995.